

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

ТОМАШЕВСЬКА Олена Юріївна

УДК 005.583.3:330.13:658.265:628.1.034.2

**ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО
ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Краматорськ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Державному вищому навчальному закладі «Донецький національний технічний університет» Міністерства освіти і науки України (м. Красноармійськ).

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор

Хобта Валентина Михайлівна,

Державний вищий навчальний заклад

«Донецький національний технічний університет»

Міністерства освіти і науки України (м. Красноармійськ),

завідувач кафедри економіки підприємства.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Каїра Зоя Степанівна**, Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ), професор кафедри менеджменту;

кандидат економічних наук **Борисенко Олена Євгенівна**, Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний технічний університет» Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Захист дисертації відбудеться *18 березня 2016 року о 14:00* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, бул. Машинобудівників, 39а, ауд. 6220.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ, вул. Академічна (Шкадінова), 72.

Автореферат розісланий *16 лютого 2016 року*.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

Н. А. Ясинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливим фактором забезпечення прискореного розвитку економіки України є ефективне функціонування промислових підприємств, якими у 2014 р. створено 34,2 % доданої вартості та вироблено близько 45 % від загального обсягу виробництва товарів і послуг. Проте фінансові результати діяльності підприємств промислового сектору є незадовільними, що підтверджується отриманням у 2014 р. збитків у сумі 166414,0 млн грн. Вагомою складовою збитковості промислових підприємств є високий рівень показника операційних витрат, що в умовах високої ресурсовитратності сучасних технологій виробництва продукції досягає 86,6 %. Недостатня розвинутість організаційно-економічних відносин між підприємствами-виробниками та підприємствами-споживачами ресурсів призводить до зростання вартості виробництва продукції та падіння ефективності господарської діяльності, що вимагає розробки дієвого інструментарію підвищення зацікавленості суб'єктів господарювання до раціоналізації структури споживання ресурсів. Особливого значення дана проблема на промислових підприємствах набуває у сфері використання води, рівень споживання яких становить приблизно 56 % від загальних в Україні. Специфіка водозабезпечення промислових підприємств полягає у тому, що вода, залежно від місії суб'єкта господарювання, набуває водночас статусу ресурсу, виробленої продукції та відходів. У зв'язку з цим виникає задача розробки та впровадження обґрунтованих управлінських рішень у сфері стимулювання ефективного використання води для пом'якшення кризового стану промислових підприємств та підвищення фінансово-економічних показників господарської діяльності.

Вагомим внеском у вирішення питань ефективного використання ресурсів у господарській діяльності промислових підприємств є роботи таких вчених-економістів, як І. Андрушків, М. Балджи, Ю. Дзядикевич, І. Драган. Окремі аспекти поводження з водними ресурсами у виробничо-господарській діяльності підприємства представлено у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, як Л. Анселін [*L. Anselin*], О. Борисенко, В. Власов, В. Голян, А. Дениел [*A. Daniel*], Ю. Ковтун, Л. Левковська, Х. Ніємес [*H. Niemes*], О. Попова, М. Хвесик, А. Фриман [*A. Freeman*], В. Хобта. Проблемам розробки дієвих організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності функціонування промислових підприємств на засадах раціоналізації ресурсовикористання, впровадження ресурсозберігаючих технологій, стимулювання поширення практики використання інноваційних способів виробництва присвячено праці Н. Деєвої, С. Єлецьких, З. Каїри, Н. Касьянової, В. Отенка, Н. Рекової.

Враховуючи високу цінність результатів наукових досліджень вчених-економістів, слід зауважити, що подальшого розвитку та уточнення потребують теоретико-методичні і практичні аспекти економічного стимулювання формування ефективних відносин між підприємствами в сфері водозабезпечення з метою підвищення їх фінансово-економічних показників. Актуальність і необхідність вирішення даних питань з удосконалення системи ефективного водозабезпечення промислових підприємств обумовили вибір теми дисертації, її мету, формування кола основних наукових завдань і структуру дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі економіки підприємства ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» Міністерства освіти і науки України відповідно до планів науково-дослідних робіт за темами: «Методичне забезпечення економічної збалансованості розвитку підприємств» (номер державної реєстрації 0111U005690, 2011 р.), в рамках якої автором виявлено фактори та резерви зниження собівартості продукції за рахунок оптимізації екологічних податків за використання природних ресурсів, зокрема водних; «Науково-теоретичне і методичне забезпечення управління ресурсним потенціалом розвитку підприємства» (номер державної реєстрації 0113U005810, 2013–2014 рр.), в межах якої розкрито сутність ресурсного потенціалу розвитку підприємства і розроблено рекомендації з оцінки ефективності його використання, зокрема води.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розвиток теоретичних положень і обґрунтування науково-методичних та практичних рекомендацій щодо удосконалення інструментарію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств.

Для досягнення мети в дисертації поставлено та вирішено наступні завдання:
розвинути визначення економічної сутності води як фактора та ресурсу виробництва;

уточнити економічний зміст та особливості формування ефективного водозабезпечення суб'єктів господарювання;

розвинути концептуальні положення економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств;

оцінити взаємозв'язок між фінансовим результатом та обсягами витрат води;

удосконалити науково-методичний підхід до інтегральної оцінки ефективності водозабезпечення;

уточнити порядок формування синергетичного ефекту економічного стимулювання ефективного водозабезпечення;

запропонувати науково-методичний підхід до обґрунтування зон економічної ефективності водозабезпечення.

Об'єктом дослідження є процеси стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні аспекти економічних відносин між суб'єктами господарювання в системі стимулювання ефективного водозабезпечення господарської діяльності промислових підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертації є сукупність способів наукового пізнання, загальнонаукові принципи й методи проведення досліджень. Теоретичним підґрунтям роботи стали фундаментальні положення економічної теорії, теорії ефективності, теорії раціонального вибору, теорії економічного зростання, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені теоретичним і методичним аспектам ефективного використання ресурсів у господарській діяльності підприємств.

У роботі для досягнення поставленої мети було використано такі методи та прийоми наукового дослідження: системний, процесний та результативний (для трактування поняття водозабезпечення та його ефективності); узагальнення та

аналізу (для виділення класифікаційних ознак води як фактора та ресурсу виробництва, для трактування економічного стимулювання ефективного водозабезпечення), статистичний та порівняльний (для аналізу основних показників використання води підприємствами), ситуаційний (для розробки системи принципів ефективного водозабезпечення підприємств); методи економіко-математичного моделювання та функціонально-цільовий підхід (для виявлення взаємозв'язку між фінансовим результатом підприємств та використаною водою, для розробки інтегрального показника ефективності системи водозабезпечення, при оцінюванні зон ефективності водозабезпечення), методи сценарного аналізу (при оцінці умов досягнення ефективного використання ресурсу промисловими підприємствами).

Інформаційну базу дисертації становлять законодавчі та нормативні акти України з питань регулювання господарської діяльності підприємств. Емпіричну базу дослідження становлять офіційні дані Державної служби України, статистична і бухгалтерська звітність промислових підприємств, монографії, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних засад, методичних підходів і концептуальних положень щодо формування інструментарію стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств. Основні наукові результати полягають у такому:

вперше:

запропоновано науково-методичний підхід до обґрунтування зон економічної ефективності водозабезпечення в технологічному ланцюгу на основі оцінки функціонального зв'язку між елементами виробничої функції, що дозволяє визначити кількісні параметри ефективності господарської діяльності промислових підприємств залежно від рекомендованих сценаріїв розподілу води між суб'єктами господарювання і вибрати найбільш прийнятний підхід для досягнення синергетичного ефекту економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств;

удосконалено:

методичний підхід до оцінювання взаємозв'язку між фінансовим результатом та обсягами витрат води на підставі використання зворотних функцій і виділення зон стабільності водозабезпечення господарської діяльності промислових підприємств, що дозволяє встановити доцільні для зменшення рівня ентропії співвідношення між обсягами спожитої води та цільовими фінансовими результатами;

науково-методичний підхід до інтегральної оцінки ефективності водозабезпечення, який, на відміну від існуючих, комплексно враховує технічний, соціальний, екологічний та економічний аспекти господарської діяльності промислових підприємств в динаміці і надає підґрунтя для прогнозування потреби у водних ресурсах;

теоретико-методичний підхід до формування синергетичного ефекту економічного стимулювання ефективного водозабезпечення на основі розмежування потоків основної та супутньої продукції між двома типами промислових підприємств, об'єднаних в єдиний технологічний ланцюг, відмінною рисою якого є застосування комплексу стимулів з підвищення економічної результативності стимулювання ефективного водозабезпечення;

дістало подальшого розвитку:

визначення економічної сутності води як фактора та ресурсу виробництва шляхом виокремлення класифікаційних ознак води, які визначають її місце та роль в економічних, екологічних та соціальних процесах, що дозволяє оцінити об'єктивну потребу у воді для забезпечення ефективної діяльності промислових підприємств;

понятійний апарат ефективного водозабезпечення суб'єктів господарювання, який, на відміну від існуючих, враховує міру участі води як фактора та ресурсу виробництва у формуванні підсумкових результатів господарювання за кількісними, якісними та часовими параметрами, що надає можливості виявити резерви економічного зростання промислових підприємств;

концептуальні положення економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств, засновані на виділенні принципів, інструментарію, орієнтованих на встановлення таких економічних результатів використання води у виробництві, при яких досягається синергетичний ефект в системі економічних відносин між виробником водних ресурсів та водоспоживачем.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та висновки дисертації можуть бути використані у практичній діяльності промислових підприємств, зокрема паливно-енергетичного комплексу України. Практичну цінність результатів дисертації і доцільність їх використання у господарській діяльності підприємств підтверджено: Департаментом екології та природних ресурсів Донецької обласної державної адміністрації (довідка від 08.06.2015 № 01-1259), ДП «Селидіввугілля» (довідка від 03.09.2013 № 06/4380), ДП «Красноармійськвугілля» (довідка від 11.06.2015 № 173). Окремі положення дисертації використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» Міністерства освіти і науки України (м. Красноармійськ) при викладанні дисциплін «Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризику», «Управління проектами», «Системний аналіз і теорія прийняття рішень», «Економіка природокористування» (довідка від 05.05.2015 №1-2/710/1).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, усі результати якого одержано автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті ідеї, положення і розрахунки, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертації були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: VII Міжнародна науково-практична конференція «Донбас-2020: Перспективи розвитку очима молодих вчених» (Донецьк, 2014 р.); II Міжнародна науково-практична конференція: «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури» (Львів, 2013 р.); I Міжнародна науково-практична конференція: «Економіка і фінанси: теорія та практика» (Луганськ-Феодосія, 2013 р.); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Перспективи розвитку економіки в ринкових умовах» (Мукачєво, 2013 р.); III Міжнародна конференція: «Науково-технічне та організаційно-економічне сприяння реформам у будівництві і житлово-комунальному господарстві» (Макіївка, 2012 р.); V Міжнародна науково-практична конференція: «Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу» (Суми, 2011 р.); IX конференція Міжнародної асоціації інституційних досліджень «Інститути - Держава – Влада» (Харків, 2011 р.).

Публікації. Основні ідеї, положення і результати дисертації відображено у 19 наукових публікаціях, з яких 10 – у фахових виданнях з економіки (з них дві – входять до наукометричних баз), одна – в іноземному виданні, один розділ у колективній монографії, сім тез у матеріалах конференції. Загальний обсяг публікацій становить 6,59 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 4,96 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (187 найменувань на 23 сторінках) і шести додатків (на 12 сторінках). Дисертація містить 23 таблиці (на 12 сторінках) і 25 рисунків (на 11 сторінках). Повний обсяг роботи становить 200 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні основи формування економічних стимулів щодо ефективного водозабезпечення промислових підприємств**» розкрито економічну сутність та роль води у діяльності суб'єктів господарювання; уточнено економічний зміст ефективного водозабезпечення як ресурсу виробництва; обґрунтовано концептуальні положення економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств.

У роботі встановлено, що за своєю економічною сутністю вода є не тільки ресурсом, але й виступає в ролі фактора виробництва. Синтез наукових поглядів на змістовну наповненість особливостей ресурсного забезпечення господарської діяльності промислових підприємств дозволив розглянути економічну сутність води з двох позицій. Так вода – це ресурс, який має потенціальне значення для виробничого використання, що проявляється у можливостях його залучення для реалізації окремих технологічних операцій відповідно до місії підприємства. Вода як фактор виробництва представляє необхідний, відповідно до змісту виробничого процесу, компонент, призначений для отримання готової продукції із властивостями, бажаними для задоволення ринкових потреб. Представлено та виокремлено класифікаційні ознаки води як ресурсу та фактору виробництва за наступними ознаками: за походженням (природний, штучний); за ступенем використання у господарській діяльності (одноцільового та повторного використання); за ступенем участі у господарській діяльності (прямого та непрямого використання); за обмеженістю (обмежений та необмежений); за якістю (вичерпний та невичерпний). Встановлено, що приналежність води до певної класифікаційної ознаки як фактора та ресурсу господарської діяльності підприємств дозволяє визначити не лише форму та ступінь її участі в економічних, екологічних та соціальних процесах, але й чітко окреслити вартісний зміст взаємовідносин з приводу формування доходів і витрат, пов'язаних з її використанням і відтворенням.

Запропоновано розглянути водозабезпечення згідно системного та процесного підходів. Так система водозабезпечення уявляє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, які виконують функції водопостачання та водовідведення ресурсів необхідної якості та кількості, їх використання та переробки, що створює соціально-екологічні (реалізація санітарно-гігієнічних потреб, приймання стічних вод) та економічні (формування собівартості продукції) умови для здійснення виробничих процесів на підприємстві. При цьому виробник водних ресурсів – це промислове

підприємство, яке співпрацює з іншими суб'єктами господарювання на умовах продажу власного ресурсу (відкачана вода, стічні води), а водоспоживач – це підприємство-покупець даного ресурсу для потреб виробництва відповідно до місії та техніко-технологічної специфіки виробничого процесу. Водозабезпечення, згідно процесного підходу, в дисертації позиціонується як сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесів, головними елементами яких є водопостачання, водоспоживання, водовідведення.

Теоретично обґрунтовано, що підвищення економічної результативності господарської діяльності промислових підприємств вимагає застосування послідовності організаційно-економічних заходів, спрямованих на досягнення бажаного фінансово-економічного результату. Тому водозабезпечення як процес слід визнавати ефективним, якщо він забезпечує стабільне успішне функціонування підприємства – виробника водних ресурсів та підприємства-водоспоживача на основі виявлення резервів підвищення ефективності господарської діяльності та досягнення на цій основі економічного зростання. Як результат, ефективне водозабезпечення представляє зміну показників діяльності підприємства, тобто покращення фінансово-економічного стану, зокрема фінансового результату. Встановлено, що ефективне водозабезпечення має ідентифікуватися як кількісною складовою, так і важливими якісними та часовими складовими (рис. 1).

Рис. 1. Складові ідентифікації ефективного водозабезпечення суб'єктів господарювання

де E_{ϕ}, E_n – фактична та нормативна ефективність діяльності підприємства; P_{ϕ}, P_n – фактичний та нормативний фінансово-економічний результат діяльності підприємства, відповідно, грн; Z_{ϕ}, Z_n – фактичні та нормативні витрати підприємства, відповідно, грн; t – номер часового періоду.

Обґрунтовано, що підвищення ефективності водозабезпечення вимагає посилення економічного стимулювання, яке в роботі розглядається як сукупність стимулів, орієнтованих на створення зацікавленості суб'єктів господарювання та умов реалізації економічних інтересів у сфері підвищення ефективності господарської діяльності. Рекомендовано розділяти стимули ефективного водозабезпечення на дві групи, ключовими ознаками яких вибрано такі: 1) за результатами спонукання (мотивують, індиферентні (безрезультативні),

демотивоутворюючі); 2) за відчутністю (матеріальні, нематеріальні). Аргументовано, що мотивують матеріальні стимули мають безпосередню кількісну визначеність впливу на підсумки господарювання, що дозволяє позиціонувати їх як пріоритетні для подальшої розробки інструментарію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств. У роботі запропоновано розглядати сутність економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств як специфічну управлінську діяльність, націлену на формування, усвідомлення та прийняття необхідної реакції на зміну зовнішніх та внутрішніх умов господарювання з подальшою реалізацією управлінських рішень, спрямованих на оцінку та прогнозування економічних, технічних, соціальних та екологічних параметрів використання води у виробництві, що забезпечує зростання ефективності господарської діяльності учасників процесу водозабезпечення.

За результатами дослідження виявлено недостатній рівень обґрунтованості інструментарію визначення ефективності водозабезпечення, формування економічних стимулів у господарській діяльності підприємств, що потребує поглибленого вивчення у даній сфері. Відповідно до цього удосконалено концептуальні положення економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств. Дані положення полягають у наступному: визначення та уточнення мети для виробника водних ресурсів та водоспоживача; дотримання принципів ефективного водозабезпечення, як загальних так і специфічних; закріплення завдань та функціональний розподіл управлінських процесів між суб'єктами господарювання; визначення результативності підвищення ефективності водозабезпечення на підприємстві. Особливістю даних концептуальних положень є балансування інтересів виробника водних ресурсів та водоспоживача, що обумовлено важливістю врахування інтересів при організації їх взаємодії з метою покращення фінансово-економічного стану та підвищення індивідуальної ефективності господарської діяльності кожної із сторін. При цьому забезпечується синергетичний ефект, зміст якого полягає у досягненні такого результату взаємодії підприємств, де сумарна величина перевищує алгебраїчну суму індивідуальних результатів господарювання окремих підприємств.

У другому розділі «**Методичні аспекти оцінки ефективності водозабезпечення на промислових підприємствах**» проаналізовано забезпечення та використання промислових вод суб'єктами господарювання в Україні; оцінено вплив водозабезпеченості підприємств на формування фінансово-економічних результатів; здійснено інтегральну оцінку економічної ефективності водозабезпечення промислових підприємств.

Аналіз показників діяльності підприємств України дозволив зробити висновок щодо нестабільної динаміки водозабезпечення, що свідчить про неефективне та нераціональне використання ресурсу. Виявлено причини незадовільного стану забезпечення та використання промислових вод суб'єктами господарювання, серед яких виокремлено низьку якість управлінських рішень внаслідок недосконалості інструментарію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення. Виокремлено основні технічні та технологічні перешкоди ефективному та раціональному використанню води, які охарактеризовано з позицій недостатньої

кількості потужностей, недосконалості технологій очищення і неналежної експлуатації діючих очисних споруд, що призводить до погіршення екологічного стану водних об'єктів та, в свою чергу, знижує ефективність водозабезпечення, спричиняючи зростання екологічних податків, що призводить до зростання собівартості і при незмінності ціни на вироблену продукцію обумовлює падіння економічної ефективності. Так, у період з 2013 по 2014 рр. суттєво зменшилося введення в дію окремих потужностей. Встановлено, що зміст інвестиційних перешкод полягає у низькій активності фінансування будівництва нових, розширенні та реконструкції діючих споруд для очищення стічних вод, систем водопостачання із замкнутими циклами та оборотних систем виробничого водоочищення тощо. Даний факт підтверджує те, що частка з загальних капітальних інвестицій на очищення зворотних вод у період 2010–2014 рр. зменшилась з 25,6 % до 14,1 %. Основою соціальних перешкод визначено збільшення кількості споживачів, що призводить до зростання потреб у даному ресурсу, що, в свою чергу, збільшує кількість стічних вод, унаслідок чого скорочуються обмежені резерви чистої води, і обумовлює зростання витрат на очищення та дотримання відповідних техніко-технологічних параметрів. Загальне водоспоживання збільшилось з 9817 млн м³ до 10092 млн м³ (у період 2010–2013 рр.). Виснаження природно-ресурсного потенціалу та перехід суспільства до сталого розвитку викликало необхідність розгляду в дисертації перешкод екологічного характеру, які актуалізуються внаслідок транскордонного переміщення забруднених вод з метою «позбавлення» від забруднення у межах певної адміністративної області, передаючи в такий спосіб небезпечні речовини на інші території, що викликає зростання непродуктивних витрат на отримання води бажаної якості. Обсяг оборотної та послідовно (повторно) використаної води постійно зменшується. Так у 2014 р. він склав 36953 млн м³, що менше на 16,73 % у порівнянні з 2010 р. Віднесення води до категорії суспільного блага дозволило стверджувати в роботі про наявність інституціональних перешкод у вигляді відсутності традицій у суб'єктів господарювання до економії, обліку, контролю води, тобто корпоративної культури ресурсозберігаючого поведіння з водою, яка залучається до господарського обігу, внаслідок мотивації промислових підприємств до очікування відшкодування збитків від порушення та забруднення водних об'єктів за рахунок держави. Так виникають втрати води, тобто частки забраної води з природних водних об'єктів, які в 2014 р. склали 24,29 %.

Удосконалено методичний підхід до оцінювання взаємозв'язку між фінансовим результатом та обсягами витрат води на підставі проведення кореляційно-регресійного аналізу, основним методичним засобом якого є використання зворотних функцій фактичних та теоретичних значень залежності фінансово-економічної результативності господарської діяльності промислових підприємств України від споживання води за період 2000–2014 рр. (рис. 2).

Аналіз виявленого зв'язку між фінансовим результатом та витратами води дозволив встановити наявність двох зон, розділення яких здійснено на основі знаходження точки мінімуму витрат води: перша зона – зона нестабільності – характеризується випадковими відхиленнями споживання води від лінії тренду, що пояснено в роботі відхиленням від технології виробництва, зменшенням витрат на ресурсозбереження, збільшенням втрат води при транспортуванні та забрудненні

довкілья тощо; друга зона – зона стабільності – в якій випадкові відхилення майже відсутні, що характеризує стабільне використання води у виробничих процесах. Показано, що забезпечення зростання фінансового результату промислових підприємств для зменшення рівня ентропії вимагає збільшення обсягів використання води у виробничих процесах. Це дозволило зробити висновок, що стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств повинно бути спрямоване на досягнення таких співвідношень між обсягами спожитої води та фінансовими результатами, які знаходяться у зоні стабільності. Для посилення дієвості системи економічного стимулювання ефективності водозабезпечення промислових підприємств рекомендовано дотримання наступних специфічних принципів: принципу економічної ефективності та комплексного аналізу витрат та вигод; принципу розширення просторової та часової перспективи; принципу підтримання функціональної різноманітності.

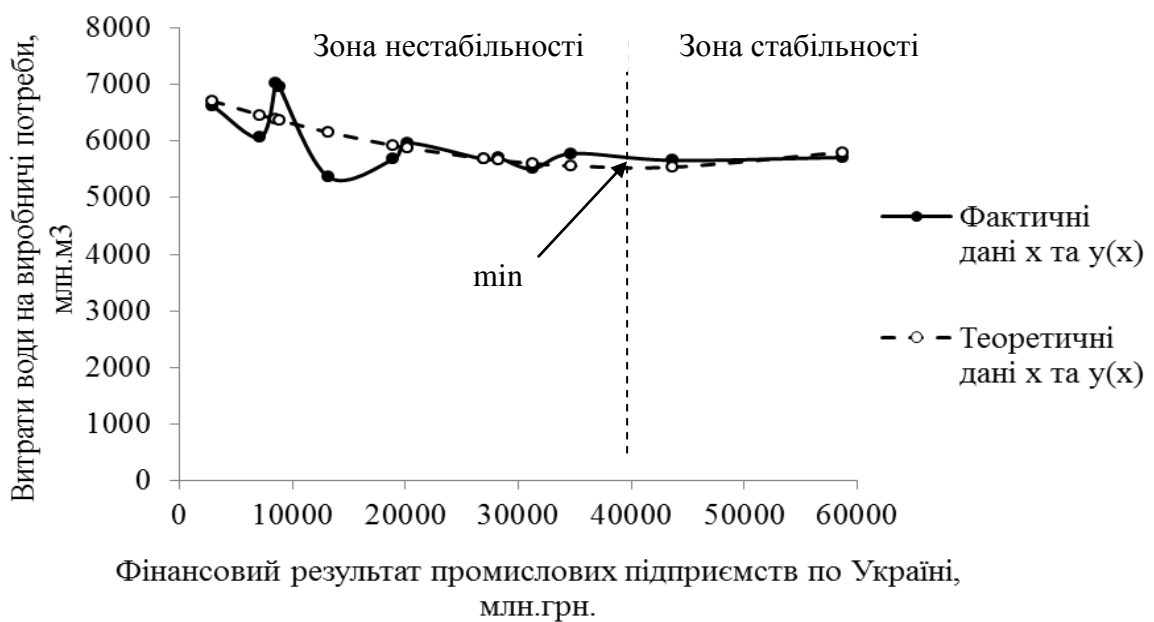

Рис. 2. Зворотна функція фактичних та теоретичних значень залежності фінансового результату промислових підприємств України від споживання води

На підставі визначення тенденцій та проблем ефективного використання водних ресурсів, виокремлення зон стабільної роботи суб'єктів господарювання удосконалено науково-методичний підхід до інтегральної оцінки ефективності водозабезпечення промислових підприємств, що дозволяє здійснити оцінку економічної, технологічної, екологічної та соціальної складових і комплексно спрогнозувати ефективність водозабезпечення за ключовими напрямками діяльності даних підприємств. Розроблені рекомендації становлять основу для виконання оцінки ефективності водозабезпечення промислових підприємств в Україні (табл. 1).

За результатами оцінки інтегрального показника з'ясовано, що за основними складовими має місце суттєве зниження ефективності водозабезпечення промислових підприємств України. Використання трендового аналізу надало можливості оцінити прогностні значення даних складових на період 2015–2016 рр., що дозволило зробити висновок щодо необхідності посилення економічного стимулювання та впровадження

відповідних практичних інструментів. Використання запропонованого науково-методичного підходу дозволяє удосконалити обґрунтування рішень щодо вибору домінуючих стимулів підвищення ефективності водозабезпечення при обмежених ресурсних можливостях на промислових підприємствах.

Таблиця 1

**Інтегральна оцінка ефективності водозабезпечення
промислових підприємств України**

Складові ефективності	Од. виміру	Рік					
		Фактичні дані				Прогноз	
		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Економічна складова	м ³ /грн	0,00436	0,00362	0,00374	0,00263	0,00240 0,00189*	0,00204
Технологічна складова	м ³ /грн	0,00410	0,00405	0,00422	0,00351	0,00352 0,00251*	0,00342
Екологічна складова	грн/грн	0,00004	0,00005	0,00008	0,00008	0,00009 0,00007*	0,00011
Соціальна складова	грн/грн	0,00095	0,00355	0,00854	0,00539	-0,00059 -0,00042*	-0,00044
Інтегральна оцінка	грн/грн	0,05050	0,01330	0,00891	-0,00072	-0,11349 -0,08171*	-0,15945

* - фактичні дані за три квартали

У третьому розділі «Інструментарій економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств» уточнено порядок формування синергетичного ефекту економічного стимулювання ефективного водозабезпечення на промисловому підприємстві; визначено напрями підвищення економічної результативності від стимулювання ефективного водозабезпечення; обґрунтовано зони економічної ефективності водозабезпечення на підприємстві.

Обґрунтовано економічні передумови ефективного розподілу води між промисловими підприємствами на основі розгляду стічних вод промислових підприємств як об'єкту купівлі-продажу. Показано, що в Україні економічний потенціал стічних вод як продукції набуває значущості, передусім, для вугледобувних підприємств, так як при видобутку вугілля утворюється побічний продукт, такий як відкачана вода, обсяг припливу якої на вугледобувних підприємствах України складає 1–990 м³/хв, що за умови економічної доцільності та технічної можливості може набувати статусу супутньої продукції і становить об'єкт продажу з метою отримання доходів.

На підставі виявлення можливих потоків розподілу основної та супутньої продукції між промисловими підприємствами, об'єднаних в єдиний технологічний ланцюг або стратегічний альянс відповідно до принципів розміщення підприємств на основі енергетичного, водного, сировинного та транспортного факторів, що представляє систему організаційно-економічних відносин між виробниками та споживачами води, уточнено теоретико-методичний підхід до формування синергетичного ефекту економічного стимулювання ефективного водозабезпечення (рис. 3). Практичне використання наведеного підходу є основою для прийняття

рішень щодо підвищення економічної результативності стимулювання ефективного водозабезпечення. Рекомендовано одночасне застосування комплексу стимулів, які спонукають до вироблення та продажу води як кінцевої продукції (застосовуються по відношенню до підприємства-виробника), та стимулів до придбання та використання води у виробничих процесах (застосовуються по відношенню до підприємства-споживача).

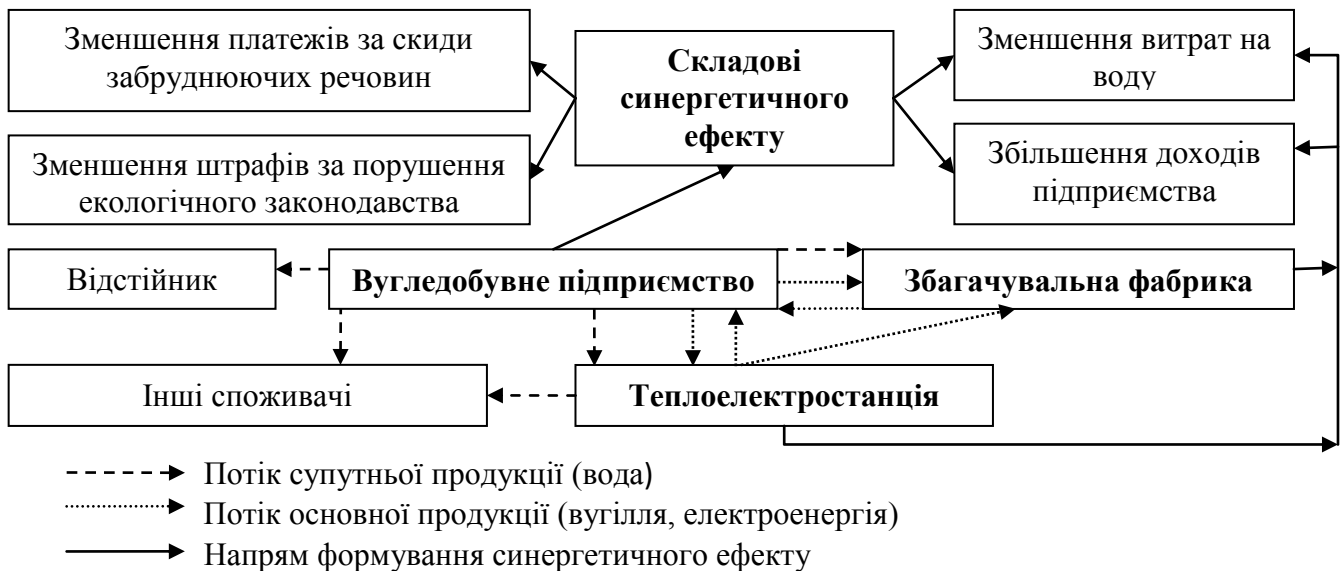

Рис. 3. Формування синергетичного ефекту економічного стимулювання ефективного водозабезпечення

Можливі варіанти економічного стимулювання ефективного водозабезпечення з утворенням синергетичного ефекту представлені у вигляді шістьох потенційних сценаріїв, які враховують різні співвідношення рекомендованої ціни на воду та досягнення відповідних фінансово-економічних показників, розглянутих на прикладі діяльності промислових підприємств паливно-енергетичного комплексу.

На основі виявлення економічного потенціалу відкачаної води в Україні для підвищення ефективності використання господарських ресурсів запропоновано науково-методичний підхід до обґрунтування зон економічної ефективності водозабезпечення, який дозволяє відстежити взаємозв'язок між ресурсами та обсягом виробництва на промисловому підприємстві. Основу запропонованого підходу становить виробнича функція «витрати – випуск», що є універсальною та використовується для підприємств, які здійснюють різні види діяльності відповідно до своєї місії. Виробничу функцію теплоелектростанції представлено на рис. 4.

За результатами дослідження поведінки виробничої функції рекомендовано виокремити три зони економічної ефективності водозабезпечення на підприємстві, які мають унікальні характеристики поведінки виробничої функції: перша зона характеризується максимальною економічною ефективністю, друга її зменшенням, а третя представляє режим економічно неефективного функціонування.

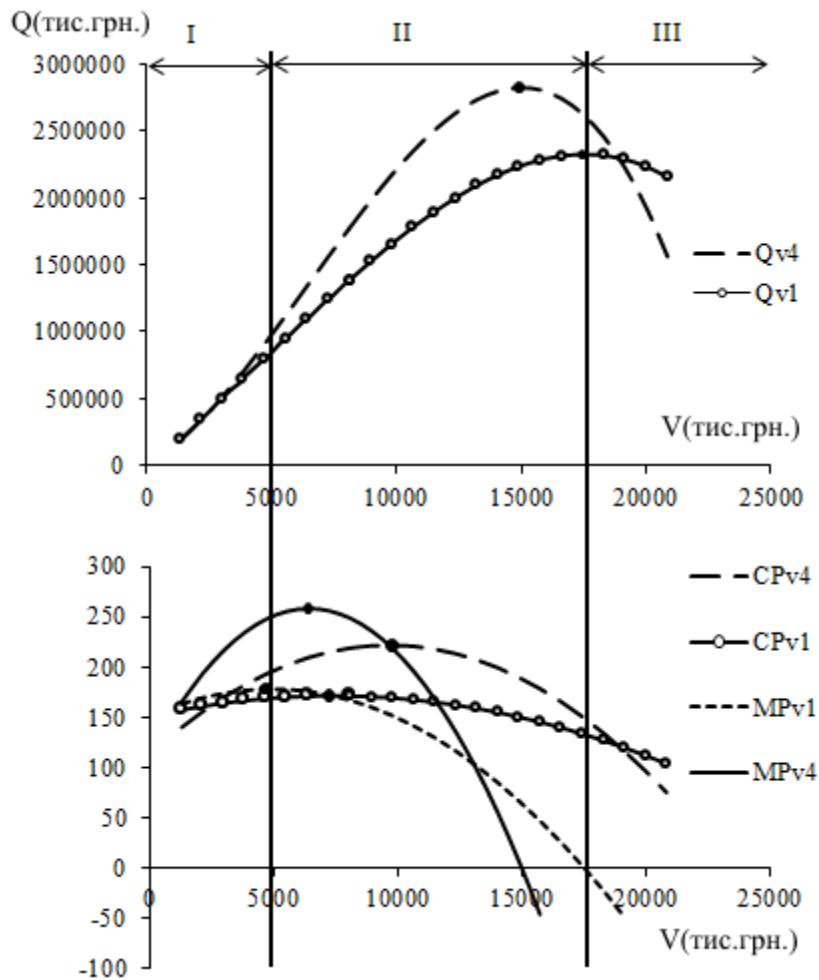

Рис. 4. Взаємозв'язок елементів виробничої функції теплоелектростанції по змінному ресурсу V (вода)

де Q_{v1} , Q_{v4} – виробнича функція теплоелектростанції до та після впровадження відповідного сценарію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення; CP_{v1} , CP_{v4} – середня продуктивність ресурсів до та після впровадження відповідного сценарію; MP_{v1} , MP_{v4} – гранична продуктивність ресурсів до та після впровадження відповідного сценарію.

У роботі розраховані варіанти ефективності водозабезпечення залежно від типу зони ефективності, на основі чого рекомендовано кількісні параметри і типологію можливих ситуацій зміни обсягу виробництва та витрат на воду (табл. 2).

Апробацію запропонованого інструментарію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств здійснено на прикладі рекомендованого технологічного ланцюга як стратегічного альянсу між ДП «Селидіввугілля» та теплоелектростанцією.

За результатами оцінки ефективності економічних відносин між шахтою-виробником водних ресурсів та теплоелектростанцією-споживачем водних ресурсів, відповідно до розрахованих у табл. 2 варіантів, обґрунтовано доцільність використання у 2015–2016 рр. для ДП «Селидіввугілля» та теплоелектростанції сценарію, при якому забезпечується перехід до II зони ефективності водозабезпечення, що є синергетичним ефектом сумісної роботи промислових підприємств, об'єднаних в єдиний технологічний ланцюг.

Варіанти розрахунку ефективності водозабезпечення

№	Сценарій	Варіанти розвитку подій	Стан підприємства
1.	$\Delta Q > 0$ $\Delta V > 0$	а) гранична продуктивність ресурсу $\frac{\Delta Q}{(\Delta V)}$ збільшується з ростом v	Стабільний стан підприємства (I зона ефективності)
		б) гранична продуктивність ресурсу $\frac{\Delta Q}{(\Delta V)}$ зменшується з ростом v	Стабільний стан підприємства (II зона ефективності). Появи ознак зменшення ефективності водозабезпечення
		в) гранична продуктивність ресурсу $\frac{\Delta Q}{(\Delta V)}$ має максимальне значення	Границя між I та II зонами. Точка перегину на графіку функції $Q(V)$. Область найбільшої ефективності
2.	$\Delta Q = 0$ $\Delta V > 0$	Приріст обсягу виробництва - відсутній, обсяг споживання води збільшується	Підприємство працює на максимумі потужностей (на границі II та III зони ефективності)
3.	$\Delta Q > 0$ $\Delta V < 0$	Гранична продуктивність ресурсу $\frac{\Delta Q}{(\Delta V)}$ – негативна. Має місце збільшення приросту обсягу виробництва, обсяг споживання води зменшується	Вихід підприємства із кризового стану зі збільшенням обсягу виробництва (перехід із III зони в II зону ефективності). Можливе збільшення ефективності водозабезпечення, але підприємство залишається у кризовому стані (III зона)
4.	$\Delta Q < 0$ $\Delta V < 0$	Приріст обсягу виробництва та споживання води - зменшуються	Вихід підприємства із кризового стану зі зменшенням обсягу виробництва (перехід із III зони в II зону). При ефективному водозабезпеченні за будь-якими причинами можливий збій підприємства, працюючого в I-II зонах зі зменшенням приросту обсягу виробництва
5.	$\Delta Q < 0$ $\Delta V > 0$	Гранична продуктивність ресурсу $\frac{\Delta Q}{(\Delta V)}$ – негативна. Має місце зменшення приросту обсягу виробництва, обсяг споживання води збільшується	Критичний стан підприємства (III зона ефективності)
6.	$\Delta Q > 0$ $\Delta V = 0$	Зменшення ціни та збільшення обсягу спожитої води. Обсяг виробництва збільшується	Один із найбільш економічно ефективних режимів роботи підприємства (будь-яка зона ефективності)
7.	$\Delta Q < 0$ $\Delta V = 0$	Ціна ресурсу збільшується, а обсяг спожитої води зменшується. Обсяг виробництва зменшується	Економічно неефективний режим роботи підприємства (будь-яка зона ефективності)

Розроблені науково-методичні підходи і практичні рекомендації з економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств дозволяють обґрунтувати вибір найбільш дієвих стимулів для виробників та споживачів водних ресурсів, що становить підґрунтя для зростання техніко-економічних показників господарської діяльності.

ВИСНОВКИ

Основним науковим результатом дисертації є вирішення актуальної задачі щодо подальшого розвитку теоретичних положень і обґрунтування науково-методичних та практичних рекомендацій з економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств як підґрунтя для зростання техніко-економічних показників господарської діяльності.

1. Систематизація наукових здобутків провідних світових та вітчизняних фахівців у сфері ресурсного менеджменту та управління ефективністю дозволила зробити висновок про необхідність розвинення теоретичних положень і розробки інструментарію стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств, що становить підґрунтя для підвищення фінансово-економічної результативності діяльності суб'єктів господарювання. На основі визначення економічної сутності води як фактора та ресурсу виробництва в роботі розвинуто типологію водних ресурсів, що дозволяє визначити передумови підвищення ефективності господарської діяльності промислових підприємств на підставі оцінки потреби в воді та можливих доходів і витрат від її використання і відтворення.

2. Застосування в роботі системного та процесного підходу надало можливість визначити основні поняття ефективного водозабезпечення суб'єктів господарювання, особливістю яких є врахування кількісних, якісних та часових параметрів, що характеризують рівень зацікавленості підприємств-виробників водних ресурсів та підприємств-водоспоживачів у такій алокації водних ресурсів, як фактора виробництва, при якій досягається зміна траєкторії економічного розвитку за рахунок покращення фінансового стану та техніко-економічних показників господарської діяльності.

3. Виявлені у сучасних умовах господарювання недосконалості організації економічних відносин між виробником водних ресурсів та водоспоживачем обумовили необхідність розвинення концептуальних положень економічного стимулювання ефективного водозабезпечення господарської діяльності промислових підприємств, основу якої складає специфічна управлінська діяльність, спрямована на досягнення синергетичного ефекту, що дозволяє вибрати актуальний стимул для досягнення збалансованості інтересів виробника водних ресурсів та водоспоживача, спрямованих на забезпечення зростання ефективності господарської діяльності промислових підприємств.

4. Проведення оцінки взаємозв'язку між фінансовим результатом та обсягами витрат води на промислових підприємствах України та аналізу змісту основних перешкод ефективному та раціональному використанню води дозволило удосконалити методичний підхід до встановлення співвідношень між обсягами спожитої води та фінансовими результатами при виокремленні зон стабільності водозабезпечення господарської діяльності промислових підприємств, що сприяє посиленню дієвості системи економічного стимулювання їх ефективного водозабезпечення.

5. Для комплексного відображення впливу водозабезпечення на фінансово-економічні результати господарської діяльності промислових підприємств удосконалено науково-методичний підхід до інтегральної оцінки ефективності водозабезпечення, відмінністю якого є урахування технічного, соціального, екологічного та економічного аспектів господарювання в динаміці, що надало можливості прогнозування рівня ефективності водозабезпечення промислових підприємств України і сформувані на цій підставі рекомендації щодо вибору домінуючих стимулів ефективного використання обмежених водних ресурсів.

6. На підставі виявлення економічних передумов ефективного розподілу води між промисловими підприємствами та обґрунтування економічного потенціалу використання стічних вод як продукції, що забезпечує отримання додаткових доходів, удосконалено теоретико-методичний підхід формування синергетичного ефекту в системі економічного стимулювання ефективного водозабезпечення, яку опрацьовано на прикладі промислових підприємств паливно-енергетичного сектору. Особливістю представленого теоретико-методичного підходу є виділення потоків основної та супутньої продукції, що забезпечує зниження витрат та підвищення доходів і характеризує економічний зміст стимулювання ефективного водозабезпечення.

7. З урахуванням результатів виконаної оцінки потенційних змін основних фінансово-економічних показників господарської діяльності при виборі певного рівня водозабезпечення на основі використання виробничої функції «витрати – випуск» сформовано науково-методичний підхід до обґрунтування зон економічної ефективності водозабезпечення в технологічному ланцюгу промислових підприємств, що відповідають сценаріям комбінації граничної продуктивності водного ресурсу та стану підприємства. Розроблений підхід дозволяє здійснити вибір найбільш прийняттого сценарію економічного стимулювання водоспоживання, що сприяє досягненню синергетичного ефекту.

Практичне використання розробленого інструментарію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень у сфері вибору найбільш дієвих стимулів, дію яких спрямовано на досягнення синергетичного ефекту як результату сумісної роботи суб'єктів господарювання, об'єднаних у технологічний ланцюг.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Попова О. Ю. Система целей ресурсного менеджмента на предприятиях / О. Ю. Попова, К. А. Белоусова, Е. Ю. Томашевская // Социально-экономические проблемы адаптации реального сектора в современных условиях : моногр. – Макеевка–Ялта : Ноулидж (Донецкое отделение), 2013. – С. 138–144 (0,6 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : класифіковано та охарактеризовано економічні цілі управління природними ресурсами (0,2 ум.-друк. арк.).*

Публікації в наукових фахових виданнях

2. Томашевська О. Ю. Концептуальні засади економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств / О. Ю. Томашевська // *Економіка та право*. – 2015. – № 3(42). – С. 147–153 (0,58 ум.-друк. арк.).

3. Томашевська О. Ю. Обґрунтування зон економічної ефективності водовикористання на підприємстві / О. Ю. Томашевська // *Бізнес Інформ*¹. – Харків. – 2014. – № 5. – С. 316–321 (0,51 ум.-друк. арк.).

4. Popova O. Y. The role of natural resource potential in the economic growth of the Ukrainian economy : institutional dimension / O. Y. Popova, K. O. Belousova, O. Yu. Tomashevskaya, O. O. Kulakov // *Економіка промисловості*². – 2013. – № 1–2 (61–62). – С. 297–302 (0,65 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: виявлено та розкрито суть основних характеристик природних ресурсів як блага* (0,16 ум.-друк. арк.).

5. Томашевська О. Ю. Ефективність системи водозабезпечення промислових підприємств / О. Ю. Томашевська // *Вісник національного університету «Львівська політехніка» : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку : зб. наук. праць*. – № 776. – Львів : Видавництво «ЛП», 2013. – С. 178–183 (0,39 ум.-друк. арк.).

6. Томашевська О. Ю. Оцінка вартості водних ресурсів у діяльності суб'єктів господарювання / О. Ю. Томашевська // *Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. праць*. – Ужгород : УНУ, 2013. – С. 271–276 (серія «Економіка», вип. 2 (39), ч. 1) (0,57 ум.-друк. арк.).

7. Томашевська О. Ю. Економічний інструментарій ефективного водозабезпечення суб'єктів господарювання / О. Ю. Томашевська // *Вісник Одеського національного університету : зб. наук. праць ОНУ*. – Т. 18. – Одеса : ОНУ, 2013. – С. 112–115 (серія «Економіка», вип. 3) (0,39 ум.-друк. арк.).

8. Томашевська О. Ю. Економічні передумови ефективного розподілу води між споживачами / О. Ю. Томашевська // *Економічні та екологічні механізми розвитку України та її регіонів : зб. наук. праць Донецьк. держ. ун-ту управ.* – Донецьк : ДонДУУ, 2013. – Т. XIV. – С. 170–176 (серія «Економіка», вип. 267) (0,32 ум.-друк. арк.).

9. Заворотнєва О. Ю. Методичний підхід до оцінювання впливу факторів на фінансові результати промислового підприємства / О. Ю. Заворотнєва / *Логістика в контексті євро інтеграційної стратегії України : зб. наук. праць Донецьк. держ. ун-ту управ.* – Т. XIII. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – С. 53–58 (серія «Економіка», вип. 242) (0,37 ум.-друк. арк.).

10. Хобта В. М. Оцінка функціонального зв'язку між елементами виробничої функції промислових підприємств / В. М. Хобта, О. Ю. Заворотнєва / *Розвиток сучасної логістико-орієнтованої економіки : зб. наук. праць Донецьк. держ. ун-ту управ.* – Т. XIII. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – С. 219–224 (серія «Економіка»,

¹Журнал індексується в міжнародних інформаційних і наукометричних базах: Ulrichsweb Global Directory, Research Paper in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Research Bible.

²Журнал індексується у міжнародних наукометричних базах: EBSCO Publishing, Ulrich's Periodical Directory, IndexCopernicus, GoogleScholar, Directory of Research Journals Index, Research Bible.

вип. 227) (0,29 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : систематизовано проблеми ефективного використання водних ресурсів (0,15 ум.-друк. арк.).*

11. Попова О. Ю. Проблеми та принципи ефективного водозабезпечення суб'єктів господарювання / О. Ю. Попова, О. Ю. Заворотнєва / Економіка будівництва і міського господарства : зб. наук. праць ДонНАБА. – Т. 8. – № 2. – Макіївка : ДонНАБА, 2012. – С. 101–109 (0,59 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : проведено кореляційно-регресійний аналіз взаємозв'язку між фінансовими результатами та спожитою водою суб'єктів господарювання (0,3 ум.-друк. арк.).*

Публікації в наукових виданнях іноземних держав

12. Popova O. Y. Justification of directions of intensification of business activity of an industrial enterprise / O. Y. Popova, K. A. Belousova, E. Y. Tomashevskaya // European Applied Sciences (Germany). – 2013. – Vol. 2, № 9. – P. 100–103 (0,42 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : визначено зміст та основні характеристики інтенсифікації господарської діяльності промислового підприємства (0,14 ум.-друк. арк.).*

Матеріали наукових конференцій

13. Томашевська О. Ю. Фактори впливу на ефективність водозабезпечення суб'єктів господарювання / О. Ю. Томашевська // Донбас-2020 : перспективи розвитку очима молодих вчених : матер. VII наук.-практ. конф. (20–23 трав. 2014 р., м. Донецьк). – Донецьк : ДонНТУ, 2014. – С. 140–142. – 1 електрон. опт. диск (CD-R) (0,18 ум.-друк. арк.).

14. Томашевська О. Ю. Сутність системи водозабезпечення суб'єктів господарювання / О. Ю. Томашевська // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури : тези допов. II Міжнар. наук.-практ. конф. (16–18 трав. 2013 р., м. Львів). – Львів : Вид-во «Львівської політехніки», 2013. – С. 343–344 (0,09 ум.-друк. арк.).

15. Томашевська О. Ю. Модель економічного регулювання водозабезпечення суб'єктів господарювання / О. Ю. Томашевська // Економіка і фінанси : теорія та практика : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (26–28 верес. 2013 р., м. Луганськ–Феодосія). – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. – С. 161–163 (0,1 ум.-друк. арк.).

16. Томашевська О. Ю. Аналіз використання водних ресурсів суб'єктами господарювання / О. Ю. Томашевська // Перспективи розвитку економіки в ринкових умовах : матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (15–16 берез. 2013 р., м. Мукачеве). – Мукачеве : Мукачівський державний ун-т, 2013. – С. 295–297 (0,12 ум.-друк. арк.).

17. Заворотнєва О. Ю. Інфраструктура водозабезпечення промислових підприємств / О. Ю. Заворотнєва // Науково-технічне та організаційно-економічне сприяння реформам у будівництві і житлово-комунальному господарстві : зб. тез допов. III Міжнар. конф. (12–13 квіт. 2012 р., м. Макіївка). – Макіївка : ДонНАБА, 2012. – С. 70–72 (0,23 ум.-друк. арк.).

18. Заворотнєва О. Ю. Підвищення ефективності використання водних ресурсів в контексті інноваційного розвитку України / О. Ю. Заворотнєва // Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу : зб. тез допов. V міжнар. наук.-практ. конф. (29 вер.–1 жовт. 2011 р., м. Суми). – Суми : ТОВ «ТД Папірус», 2011. – С. 70–72 (0,13 ум.-друк. арк.).

19. Popova O. Valuing the water resources : Privat vs Common Good / O. Popova, E. Zavorotneva // Institutions-State-Power : IX annual conference of the international association for institutional studies (12–14 October, 2011, Kharkiv, Ukraine). – Kharkiv : Publishing House of KhNUE, 2011. – P. 59–60 (0,06 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : охарактеризовано воду як приватне та суспільне благо (0,03 ум.-друк. арк.).*

АНОТАЦІЯ

Томашевська О. Ю. Економічне стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2016.

У дисертації розвинуто теоретичні засади, науково-методичні підходи та розроблено практичні рекомендації щодо формування економічних стимулів ефективного водозабезпечення промислових підприємств.

Розвинуто визначення води як фактору і ресурсу господарської діяльності та визначено її участь в економічних, екологічних та соціальних процесах на промислових підприємствах з наданням певних класифікаційних ознак. Уточнено ефективність водозабезпечення як процес та результат. Розвинуто концептуальні положення економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств. Проаналізовано динаміку споживання води та виявлено основні перешкоди ефективному та раціональному використанню даного ресурсу, що дозволило оцінити вплив водозабезпеченості підприємств на формування фінансових результатів та здійснити інтегральну оцінку ефективності водозабезпечення промислових підприємств. Уточнено порядок формування синергетичного ефекту економічного стимулювання ефективного водозабезпечення. Визначено сценарії регулювання розподілу водних ресурсів між суб'єктами господарювання та обґрунтовано зони економічної ефективності водозабезпечення.

Ключові слова: *ефективність, ресурс, водозабезпечення, економічне стимулювання, промислове підприємство, синергетичний ефект.*

АННОТАЦИЯ

Томашевская Е. Ю. Экономическое стимулирование эффективного водообеспечения промышленных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2016.

Показано, что вода, как ресурс и фактор, является необходимым производственным элементом. Представлены понятия, а также сформированы классификационные признаки воды с учетом ее особенностей как фактора и ресурса производства. Сделан акцент на необходимости учета исследованных

классификационных признаков в управлении хозяйственной деятельностью предприятий. Охарактеризована сущность водообеспечения согласно системного и процессного подходов. Понятие эффективного водообеспечения представлено как процесс и результат. Определены составляющие эффективного водообеспечения субъектов хозяйствования. Охарактеризовано содержание количественной, качественной и временной составляющих и представлено их обобщающие критерии идентификации. Раскрыта суть определения экономического стимулирования эффективного водообеспечения. Предложено разделить стимулы эффективного водообеспечения на две группы: первая группа – по результатам побуждения (мотивообразующие, индифферентные или безрезультативные, демотивообразующие), вторая – по осязательности (материальные, нематериальные). В работе сделан акцент на мотивообразующие материальные стимулы. Разработаны концептуальные положения экономического стимулирования эффективного водообеспечения промышленных предприятий, особенностью которых является достижение сбалансированности в реализации интересов предприятия-производителя водных ресурсов и предприятий-потребителей, а также получение синергетического эффекта.

Проанализированы статистические данные использования воды в Украине за период 2010–2014 гг. Выявлено неэффективное использование данного ресурса. На этом основании определены основные проблемы, которые характеризуют технический и технологический, инвестиционный, социальный, экологический и институциональный аспекты водообеспечения. Установлена, с помощью корреляционно-регрессионного анализа, зависимость между финансовыми результатами и объемами потребления воды в промышленном секторе Украины. В результате анализа выявлено, что финансовый результат предприятий увеличивается при минимальном потреблении воды, что позволило разбить тренд на две зоны. Первая зона – нестабильности – характеризуется нерациональным использованием воды в хозяйственной деятельности предприятий, а во второй зоне – стабильности – просматриваются позитивные тенденции в использовании водного ресурса. Для стимулирования работы предприятий в зоне стабильности предложены принципы эффективного водообеспечения, ориентированные на: эффективность и комплексный анализ затрат и выгод, расширение пространственной и временной перспективы, поддержку функционального разнообразия. Разработан интегральный показатель эффективности водообеспечения, преимуществом которого является комплексная оценка использования воды с учетом технического, социального, экологического уровня и экономических результатов деятельности предприятия. Проведен анализ эффективности использования воды промышленными предприятиями в Украине. Выявлено снижение эффективности водообеспечения. Для выявления тенденций эффективности данного показателя и принятия сбалансированных управленческих решений субъектами хозяйствования рассчитаны прогнозные значения представленного показателя на период 2015–2016 гг. Предложено использование критериев для оценки динамики эффективности системы водообеспечения, что позволяет определить целесообразность финансирования процессов, связанных с обеспечением данным ресурсом.

Обоснована целесообразность объединения промышленных предприятий в единую технологическую цепь или в стратегические альянсы на основе использования принципов размещения предприятий, что способствует формированию взаимовыгодных условий для улучшения финансовых показателей. Выявлены резервы повышения эффективности использования воды. Предложено рассматривать сточные воды угледобывающего предприятия как объект купли-продажи между субъектами хозяйствования. Выявлен значительный экономический потенциал данного ресурса в Украине. Конкретизирован порядок формирования синергетического эффекта экономического стимулирования при сотрудничестве промышленных предприятий в сфере водообеспечения, которые объединены в единую технологическую цепь или стратегический альянс. Представленная схема позволит повысить как общие, так и индивидуальные финансово-экономические показатели путем экономического стимулирования эффективного водообеспечения. Разработаны возможные сценарии экономического регулирования водообеспечения субъектов хозяйствования на основе распределения ресурса между предприятиями и просчитана прибыль от продажи в зависимости от объемов и цены воды. Предложен научно-методический подход к обоснованию зон экономической эффективности водообеспечения для выявления взаимосвязи выпускаемой продукции и использованного ресурса для ее производства. Обосновано разграничение производственной функции на три зоны эффективности водообеспечения. Проанализированы возможные варианты изменения объема выпускаемой продукции и количества затрачиваемого ресурса для установления зон эффективности. Разработаны мероприятия по повышению эффективности водообеспечения промышленных предприятий. Представлены варианты «купли-продажи» откачанной воды у ГП «Селидовуголь» теплоэлектростанцией.

Ключевые слова: эффективность, ресурс, водообеспечение, экономическое стимулирование, промышленное предприятие, синергетический эффект.

SUMMARY

Tomashevska O. Yu. Economic Incentives for Efficient Water Supply of Industrial Enterprises. - As a manuscript.

The thesis for obtaining a Degree of Candidate of Economics on the specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (According to the Types of Economic Activities). – Donbass State Engineering Academy of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2016.

In the thesis the theoretical basis and practical recommendations on formation of economic incentives for efficient water supply of industrial enterprises are created.

Water is characterized as a resource and a factor of economic activity and referred to some classifications to determine its participation in the economic, environmental and social processes in the industry. The definition of water supply of enterprises and its effectiveness are substantiated. Concept positions of economic incentives for efficient water supply industry are presented. The dynamics of water use is analysed and the main obstacles to effective and efficient use of this resource are identified. The specifics and peculiarities of water consumption in the industrial sectors of Ukraine's economy as a

result of development carried principles of effective water consumption are studied. Integral indicator of the effectiveness of the water supply industry is formed. The tool of effective economic regulation of water supply entities that improves financial performance through marketing and use of mine water by all stakeholders is offered. The scheme of forming synergies is developed. A water distribution control scenarios between industrial enterprises are defined. Areas of economic efficiency of water use are proposed.

Keywords: *efficiency, water supply, resource, economic incentives, industrial enterprise, synergies.*

Підписано до друку 10.02.2016. Формат 60x84/16. Ум.друк. арк. 0,9.
Обл.-вид. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 533. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №1633 від 24.12.2003